

NAGY ÉVA

Az *actio empti* mint az ingó adásvétel hibás teljesítésének jogorvoslati eszköze

Bevezetés

Korunkban a szerződéses kapcsolatokban a kötelezett olyan szolgáltatással tartozik, amely megfelel a jogszabályi előírásoknak, továbbá alkalmas a rendeltetésszerű használatra, és eleget tesz a szerződésben foglaltaknak.¹ A kikötött minőségnek és tulajdonságoknak megfelelő dolog szolgáltatásához fűződő érdek sérelme, a hibás teljesítés az adásvételben az ár-érték kikötött arányát is megbontja, ezért a jog a hibás teljesítést szankcionálja. A legtöbb európai ország hatályos magánjogában az adásvétel kellekhi-bás teljesítése esetén a törvényileg szabályozott objektív jogalapú kellekszavatosság és az önkéntesen felvállalható, ugyancsak objektív jogalapú jótállás mellett a szubjektív jogalapú kártérítés is rendelkezésre áll a jogosult hibátlan és szerződésszerű teljesítés iránti igényének az érvényesítésére.

A vásárolt dolog megfelelő minőségéhez fűződő vevői érdek védelme nem mai keletű kérdés. Az ókori Rómában olyan piaci, kereskedelmi szokások, majd jogalkalmazási elvek, jogpolitikai törekvések és azok nyomán olyan keresetek alakultak ki, amelyek a vevő hibás teljesítésből fakadó érdeksérelmét igyekeztek reparálni. Az ókori római magánjog szerves részét képező és jogforrási rangra is emelkedő jogtudomány a *Digesta* közvetítésével rendkívül nagy hatást gyakorolt az újkori jogtudomány és dogmatika fejlődésére, és a recepció az egyes újkori magánjogi kodifikációk hibás teljesítésre vonatkozó szabályozásában is érezttette hatását.

Az egyes történeti korszakok jogpolitikája mindig az aktuális történelmi eseményekhez, társadalmi és gazdasági folyamatokhoz igazodott az ókori Rómában is, és ez tükröződött a jogalkotásban és a jogalkalmazásban egyaránt. A római jog preklasszikus korszakában fellendülő kereskedelmi élet nyomán az adásvétel hibás teljesítésének kibontakozó szabályai a kereskedelmi kapcsolatokban a gazdasági pozícióját tekintve gyakran gyengébb felet, a vevőt kívánták megvédeni a hivatásos kereskedőkkel szem-

¹ FAZEKAS JUDIT: *Fogyasztóvédelmi jog*, Budapest, 2007. 122. és 125. pp.

ben.² A hibás teljesítés fő jogkövetkezménye, az eladói kellékszavatosság az árucsere-jog központi intézményévé fejlődött.³ A preklasszikus kortól már *ex lege* fennálló ezen objektív jogkövetkezmény mellett azonban a praetori jogalkalmazást meghatározó *bona fides*en alapuló vételi kereset, az *actio empti* lehetővé tette, hogy a hibás teljesítés miatt bekövetkező károkért szubjektív jogalapon is elégtételt nyerhessen a vevő. Jelen tanulmány Molnár Imre Professzor Úr személye és munkássága előtt tisztelegve ez utóbbi szűkebb kérdéskörrel foglalkozik a Digestában szereplő néhány jogeset exegézisének segítségével.

1. Garancia-stipulatiók a kellékhibáktól mentes szolgáltatásra vonatkozóan

Az áruforgalom fellendülésével a római jog preklasszikus korszakában a *praetor peregrinus* jogalkotó és jogalkalmazó tevékenységének is köszönhetően az adásvétel fokozatosan elvált az áru átruházásának dologi jogi aktusától, és kötelmet keletkeztető szerződéssé vált, amelynek már a felek közti megegyezés volt a forrása.⁴ Amennyiben a szerződés lényeges tartalmi elemeit tekintve a felek között fennállt a *consensus*, akkor a szerződés minden további nélkül kikényszeríthetővé vált.⁵ Már ebben az időszakban fellelhetőek annak írásos nyomai, hogy az adásvétel megkötése esetén az eladók ún. garanciaígéretet tettek a vevőknek ünnepélyes szóbeli formában⁶ az *evictio*ért való helytállásra vonatkozóan.⁷ Gyakorlattá vált emellett, hogy ugyanabba a *stipulatio*ba foglalták

² Lásd például: KASER, MAX – KNÜTEL, ROLF: *Römisches Privatrecht*, München, 2014. 255. p. szóhasználatát: „...dient das Edikt dem Verbraucherschutz“, valamint JAKAB ÉVA: *Humanizmus és jogtudomány. Brissonius szerződési formulái I.* Szeged, 2013. 198. p. Az ókori Rómán kívül más ókori forrásokat is találunk „vevővédelmi” tartalommal: Hammurappi törvénykönyvének 278. szakasza szerint például, ha valaki rabszolgát vett, akin egy hó leforgása alatt kitört a betegség, vissza kellett adnia a rabszolgát, és vissza kellett kapnia cserébe a pénzt; lásd SAN NICOLO, MARIANO: *Die Schlussklauseln der altbabylonischen Kauf- und Tauschverträge*, München, 1922. 222–223. pp. Lásd továbbá a Leviták Könyvét: „Ne legyetek igazságtalanok az ítékezésben, hossz mérték, súly mérték és az ürmérték használatában. Legyen hiteles a mérleged, a súlyod, hiteles a mértéked és a vékdád.”; lásd: FAZEKAS 2007, 19. p. hivatkozása a Bibliára.

³ Lásd JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*, Szeged, 1993. 5. p. A fogyasztóvédelem egyik ókori előképéként említi a kellékszavatosságot PETRUCCI, ALDO: *Per una storia della protezione dei contraenti con gli imprenditori I.*, Torino, 2007. 207. p. Lásd továbbá: JAKAB ÉVA: *Diebische Sklaven, marode Balken: Von den römischen Wurzeln der Gewährleistung für Sachmängel*, in: SCHERMAIER, MARTIN (szerk.): *Verbraucherkauf in Europa. Altes Gewährleistungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG*, München, 2003. 33. p. szóhasználata.

⁴ A Kr. e. II. század illetve a kora klasszikus kor kezdetén a konszenzuális szerződések már a civiljog részét képezték, lásd MOLNÁR IMRE: *A római magánjog felelősségi rendje*, Szeged, 1994. 44. p.; KASER – KNÜTEL 2014, 226. p.; CASCIONE, COSIMO: *Consensus: problemi di origine, tutela processuale, prospettive sistematiche*, Napoli, 2003. 215. p.

⁵ ERNST, WOLFGANG: *Kleine Geschichte des Kaufrechts (Auszug)*, in: SCHMOECKEL, MATHIAS – RÜCKERT, JOACHIM – ZIMMERMANN, REINHARD (szerk.): *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB. Band III. Schuldrecht Besonderer Teil §§ 433–853.*, Tübingen, 2013. 38. p.

⁶ Lásd ERNST 2013, 79. p.

⁷ Lásd PÓLAY ELEMÉR: *Az eladói kellékszavatosság szabályozásának első megjelenése a római jogban*, in: A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Évkönyve, Budapest, 1953. 123. p.; KASER – KNÜTEL 2014, 249–253. pp.; MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*, Szeged, 2012. 303. p. A *stipulatio* a formai köztétéseket leszámítva korának egyik legerjedtebb és legrugalmasabb jogügylete volt, lásd MOLNÁR – JAKAB 2012, 287. p.; FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*,

az ígéretet arra nézve, hogy a vétel tárgya bizonyos tulajdonságokkal rendelkezik, illetve még gyakrabban azt, hogy nem rendelkezik meghatározott negatív fizikai, illetve a múltját és jellemét érintő hibákkal.⁸ Mivel az *evictiós* helytállást keletkeztető ígéretben az eladó a *duplumot*, azaz a vételár vagy a dolog objektív értéke kétszeresének a megfizetését vállalta magára az esetleges jogi hiba miatt, az a *stipulatio duplae* elnevezéssel jelenik meg a forrásokban.⁹ Az ilyen garancia-*stipulatio*kat a gyakorlatban egyre gyakrabban alkalmazták a rabszolgák adásvételének megkötésénél, amelyről az okirati gyakorlat¹⁰ és a formulás gyűjtemények¹¹ is tanúskodnak.

A garancia-*stipulatio* keresete a *stipulatio* általános keresete, az *actio ex stipulatu* volt. Mivel a vevő vagyoni érdeksérelmet szenvedett a kellékhiba miatt, emellett pedig legtöbbször az áru sem ért annyit a hibából kifolyólag, mint amennyi a kifizetett vételár volt,¹² az *actio ex stipulatu* célja a vevő teljes érdeksérelmének, az *interessének* a megtérítése volt.¹³ A bírósági eljárásban az *arbiternek* le kellett folytatnia egy becslőeljárást, hogy megállapítsa az *interesse* pontos értékét.¹⁴ A *stipulatio* alapján az eladó minden esetben helytállni tartozott a hibátlanságért, illetve az esetlegesen kikötött tulajdonságokért.¹⁵ A helytállása így objektív jogalapú volt: az eladó attól függetlenül felelt, hogy a

Budapest, 2013. 489. p.; BENEDEK FERENC – PÓKECZ KOVÁCS ATTILA: *Római magánjog*, Budapest – Pécs, 2013. 275. p.; FINKENAUER, THOMAS: *Vereblichkeit und Drittwirkungen der Stipulation im klassischen römischen Recht*, Tübingen, 2010. 60. és 77. p.

⁸ HONSELL, HEINRICH: *Quod interest im bonae-fidei-iudicium. Studien zum römischen Schadenersatzrecht*, München, 1969. 63. p.

⁹ Lásd JAKAB 1993, 80. p.

¹⁰ A piaci adásvétel és a kapcsolódó garancia-*stipulatio*ök gyakorlatát tükrözik a Kr. u. I. és II. századból származó, viaszos táblákon Itáliában, Herculanumban és jó néhány provinciában, így Dáciában, Kilikiában, Pamphylában és Egyiptomban rögzített okiratok, többek között: FIRA III 87., 88., 89. és 132. számú okiratok. Lásd JAKAB 1993, 76–77. pp.; FINKENAUER 2010, 60–62. pp.; CAMODECA, GIUSEPPE: *Tabulae Herculanenses: riedizione delle emptiones di schiavi (TH 59–62)*, in: MANTHE, ULRICH – KRAMPE, CHRISTOPH (szerk.): *Festschrift für Joseph Georg Wolf zum 70. Geburtstag*, Berlin 2000. 74–75. pp.

¹¹ Így például Marcus Terentius Varro Kr. e. I. századból származó műve a mezőgazdaságról (*De Rerum Rusticarum Libri Tres*), lásd: PINTÉR GYULA: *Az aedilisi „edictum de mancipiis vendundis” célja és kibocsátásának körülményei*, in: BENEDEK FERENC – SZITA JÁNOS (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok VI.*, Budapest, 1986, 318. p.; PÓLAY 1953, 128. p. Pólay szerint a műben szereplő formulák szövegeinek konstrukciójából valószínűsíthető, hogy ily formában már a Kr. e. II. században is alkalmazták őket, lásd PÓLAY ELEMÉR: *Az eladói kellékszavatosság a preklasszikus római jogban*, Szeged, 1964. 8. p.

Varro a hivatkozott művében a szokásos adásvételi formulákat közli, amelyekből kiderül, hogy „a rejtett hibákért való helytállás vállalása [...] szokásos volt az eladó részéről”, lásd: JAKAB ÉVA: *Kellékszavatosság és jótállás*, in: HAMZA GÁBOR – KAJTÁR ISTVÁN – ZLINSZKY JÁNOS (szerk.): *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére. Studia Iuridica* 123, Pécs, 1996. 118. p. Varro gyakran hivatkozik egy Manilius nevű, a Kr. e. II. században hivatalban lévő hispániai *praetor* adásvételi szabályokat összefoglaló formuláskönyvére, lásd JAKAB 1993, 71. p. Az általánosan előforduló formulákat Varro művében lásd például: Varro rust. 2.1.15; 2.2.5; 2.5.11; 2.6.3; 2.10.5.

¹² Az ár-érték kérdéséhez lásd: JUSZTINGER JÁNOS: *A vételár meghatározása és szolgáltatása a konszenzualis adásvétel római jogi forrásaiban* (doktori értekezés), Pécs, 2012. 136. p.

¹³ Lásd HONSELL 1969, 26., 63. és 70. pp.; ZIMMERMANN, REINHARD: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, New York, 1996. 310. p., valamint D. 21.2.31. Ha pontos összegre ment a *stipulatio* alapján fennálló követelés, akkor a jogosult keresete a *condictio* volt. A fizikai hibák esetén azonban nem volt elsőre rögtön meghatározható, konkrét összegű a követelés, így a vevő keresete az *actio ex stipulatu* volt, KASER – KNÜTEL 2014, 235. p.

¹⁴ KASER – KNÜTEL 2014, 235. p.

¹⁵ JAKAB 1993, 80. p.

hibáról tudott (tudhatott) vagy sem.¹⁶ Ez azzal is indokolható, hogy az eladó kifejezett ígérete ésszerű bizalmat generálhatott a vevőben.

A kereskedelmi gyakorlatná váló garancia-*stipulatio*ók nagy hátránya volt az, hogy megkötésük a vevő és az eladó alkujának eredménye volt, jelentős árképző szerepük volt, így gyakran az eladó önkényén múlt a *stipulatio*s ígéret felvállalása.¹⁷

2. A vevő jogorvoslati lehetőségei az adásvétel kellékhibás teljesítése esetén

A *praetor peregrinus* jogalkalmazását és jogalkotását a *bona fides*, mint a magánfelek jogviszonyainak, különösen szerződéses viszonyainak rendező elve határozta meg.¹⁸ A vevő keresete az adásvételi szerződés alapján az *actio empti* volt, amelynek kialakításánál szintén a *bona fides* volt a vezérelv.¹⁹ A konszenzuális szerződés jellemzőinek megfelelően egy szubjektív jogalapú kereset volt, azaz a bírósági eljárás során és az ítélet meghozatalánál tekintetbe vették az eladó jó- illetve rosszhiszeműségét.²⁰

Szépen demonstrálja a vételi kereset jellegét az alábbi *Digesta*-fragmentum:

D. 19,1,11 pr.-1 Ulpianus

Ex empto actione is qui emit utitur. Et in primis sciendum est in hoc iudicio id demum deduci, quod praestari convenit: cum enim sit bonae fidei iudicium, nihil magis bonae fidei congruit quam id praestari, quod inter contrahentes actum est. quod si nihil convenit, tunc ea praestabuntur, quae naturaliter insunt huius iudicii potestate.

„A vételből eredő kereset a vevőnek áll rendelkezésére. És mindenekelőtt azt kell tudni, hogy ennek a keresetnek csak az lehet a tárgya, amiről [a felek] megállapodtak, hogy azért helytállnak: mivel [ez] a kereset *bonae fidei* kereset, és semmi más nem felel meg jobban a *bona fides*nek, mint helytállni azért, amit a szerződő felek kikötöttek. Ha [pedig a felek] semmit nem kötöttek ki, akkor azért kell helytállni, ami természetszerűleg ennek a keresetnek a hatáskörébe tartozik.”²¹

Az adásvétel megkötése alkalmával a felek a szerződéses szabadság elvéből fakadóan elvileg bármiben megállapodhattak.²² Az adásvételi szerződés lényeges tartalmi elemei közé az adásvétel tárgyának, azaz az árunak és a vételárnak az adekvát meghatáro-

¹⁶ Lásd MOLNÁR – JAKAB 2012, 304. p.

¹⁷ PÓLAY 1953, 128. p.

¹⁸ Lásd ehhez többek között: FÖLDI ANDRÁS: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*, Budapest, 2001. 16–19. pp., valamint MOLNÁR 1994, 45–51. pp.

¹⁹ MANTHE, ULRICH: *Zur Wandlung des servus fugitivus*. The Legal History Review XLIV 1976, 142. p.; MOLNÁR – JAKAB 2012, 302. p.

²⁰ Lásd D. 19,1,11 pr. és D. 19,1,6,8. A jogirodalomban lásd többek között: HONSELL 1969, 79. p.; ZIMMERMANN 1996, 308–309. pp.; MOLNÁR – JAKAB 2012, 304–305. pp.

²¹ A szerző fordítása.

²² ZIMMERMANN 1996, 258. p.

zása tartozott.²³ A szerződésből eredő főkötelezettségek ennek alapján abban álltak, hogy a vevőnek meg kellett fizetnie a kikötött vételárat, az eladó pedig kötelezte magát arra, hogy az áru birtokát átadja a vevőnek.²⁴ A *bona fides* elve a fenti fragmentum tanúsága szerint az *actio empti* céljában mutatkozik meg leginkább: a vevő a jóhiszeműség és tisztesség elvéből fakadóan követelheti a szerződésben meghatározottnak tökéletesen megfelelő áru birtokának az átadását. A fragmentum utolsó mondata azt tükrözi, hogy olyan eset is előfordulhatott, amikor a felek nem rögzítették egzaktan a szerződés tartalmát; ilyenkor Ulpianus megoldása alapján – ugyancsak a vételi kereset eredendő céljának megfelelően – az ügyletből természetesen következő követeléssel élhetett a vevő, azaz követelhetette az áru birtokának átadását.²⁵ A szerződés tartalmát nyilvánvalóan egyedileg kellett a peres eljárásban vizsgálni, és az alapján lehetett megállapítani a vevő konkrét érdeksérelmét (*interesse*) abból fakadóan, hogy nem kapta meg a dolgot, vagy nem úgy kapta meg, mint ahogy az a szerződésben szerepelt.²⁶ A fentieknek megfelelően az *actio empti* állt a vevő rendelkezésére akkor is, ha a dolog hibás teljesítéséből fakadóan kára keletkezett és garancia-*stipulatio* hiányában az *actio ex stipulatio* nem tudta megindítani.

Az *aedilis curulis* Kr. e. 367-ben alapított *magistratus*i tisztségének a városrendészeti feladatok mellett a kereskedelem fokozatos felvirágozása nyomán a hatáskörébe került a piacfelügyelet, a forgalom biztonságának ellenőrzése és a piaci kereskedéssel összefüggő kérdések rendezése is.²⁷ *Edictum*ában tette közzé a piaci adásvételre és a kelékhibás teljesítésre vonatkozó szabályokat,²⁸ amelyek kialakítása visszavezethető a piacokon már spontán kialakult garancia-*stipulatio*s kereskedelmi gyakorlatra, valamint arra, hogy a hivatásos kereskedők gyakran próbálták kihasználni a piaci szokásokkal és a minőséggel kapcsolatban tájékozatlan vevőket.²⁹

Az aediliszi *edictum*ban közétett kellékhibák zárt, taxatív katalógusa tipikusan olyan tulajdonságokat tartalmazott, amelyek megléte vagy hiánya nagyban befolyásolta a vevő vételi szándékát, kihatott a rabszolga piaci értékére, használhatóságára és így a vételárra is.³⁰ Az aediliszi jogalkalmazást és az *edictum* meghirdetését is nagyban befolyásolta a vevő magatartására vonatkozó alapelv, a *caveat emptor*, amely a készvételnél a vevő ésszerű és körültekintő eljárását feltételezte.³¹ Ebből fakadt az a megszorítás az

²³ ERNST 2013, 38. p.

²⁴ KASER – KNÜTEL 2014, 194. p.

²⁵ ZIMMERMANN 1996, 278. p.

²⁶ KASER – KNÜTEL 2014, 203. p.; ERNST 2013, 81. p.

²⁷ Az *aedilis curulis* tisztségének jellemzéséhez lásd JAKAB 1993, 33–65. pp.; PÓLAY 1964, 8–9. pp.; valamint KASER, MAX: *Die Jurisdiction der kurulischen Ädilen*, in: Mélanges Philippe Meylan. Vol. 1., Lausanne, 1963. 173–176. pp.

²⁸ JAKAB 1993, 43. p.; MOLNÁR – JAKAB 2012, 56. p.; FÖLDI – HAMZA 2013, 83. p.; BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS 2013, 55. p.

²⁹ Lásd ROGERSON, A.: *Implied Warranty against Latent Defects in Roman and English Law*, in: DAUBE, DAVID (szerk.): *Studies in the Roman Law of Sale*, Oxford, 1959. 116. p.

³⁰ Lásd: D. 21,1,31,21. GAROFALO, LUIGI: *Studi sull'azione redhibitoria*, Padova, 2000. 5. p.; JAKAB 2003, 33. p.

³¹ ZIMMERMANN 1996, 307. p. Lásd ehhez részletesen ADOMEIT, KLAUS – HÄHNCHEN, SUSANNE: *Caveat emptor oder Käuferschutz um jeden Preis?*, in: MUSCHELER, KARLHEINZ (szerk.): *Römische Jurisprudenz – Dogmatik, Überlieferung, Rezeption. Festschrift für Detlef Liebs zum 75. Geburtstag*, Berlin, 2011. 1–9. pp.

aediliszi szabályozásban, hogy az eladó csupán azon hibákért illetve hiányosságokért tartozott helytállni, amelyeket a vevő körültekintő eljárásával, az alkut megelőzően az áru megvizsgálásával sem ismert vagy ismerhetett volna fel, azaz csak az ún. rejtett hibákért kellett helytállnia.³² Az *aedilis curulis* hatásköréből fakadóan az *edictumot* csak a rabszolgákra, majd az igásállatokra vonatkozóan a piacon megkötött adásvételekre lehetett alkalmazni.³³ A szabályozás diszpozitív volt, azaz az *edictum* szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhettek.³⁴

Az *edictalis* előírásokkal ellentétesen, hibásan teljesítő eladóval szemben két keresetet biztosított az aedilis. Elsőként az elállásra irányuló, *in integrum restitutio*t eredményező *actio redhibitoriá*t proponálta, amelynek megindítására 6 hónapos határidőt biztosított a vevőnek.³⁵ Később, a kereskedelmi gyakorlatban felmerülő igények nyomán, jogfejlesztéssel élve olyan esetre is keresetet nyújtott, amikor a vevőnek nem állt érdekében a hibás áru visszaadása.³⁶ Erre figyelemmel alkothatta meg az *aedilis* az egy éven belül megindítható *actio quanti minoris* nevű keresetet, amely a vételárnak a kellékhibával arányos csökkentésére irányult.³⁷

3. Az *actio empti* mint az ingó adásvétel hibás teljesítésének jogorvoslati eszköze

A piaci gyakorlatban az aediliszi *edictum* kibocsátása után is gyakori volt a *garanciastipulatio* vállalása. A vevő e kifejezett eladói ígéretből származó, az *interessére* irányuló igényét az *actio ex stipulatu*val a *praetor* előtt érvényesíthette,³⁸ így nem érvényesültek a rövid (aediliszi) határidők,³⁹ a per azonban csak akkor volt megindítható, ha a vevőnek már konkrét kára keletkezett a fennálló kellékhiba miatt.⁴⁰ Amennyiben a kár fennállt, a vevő maga választhatott, hogy az aediliszi vagy a *praetori* jogorvoslattal szeretne élni: a két kereseti forma párhuzamosan állt rendelkezésre a jogkeresők számára.⁴¹ Az *actio ex stipulatu* esetén annak bizonyítása, hogy a kár a kellékhibából fakadóan keletkezett, megnehezítette a vevő perbeli helyzetét.

³² MOLNÁR – JAKAB 2012, 304. p.; FÖLDI – HAMZA 2013, 518. p.

³³ D. 21,1,48,8: *Simplarium venditionum causa ne sit redhibitio, in usu est*. Lásd: ZIMMERMANN 1996, 319. p.

³⁴ Ezt a *Digesta* második könyvében, a *pactumokról* szóló fejezetben található *fragmentum* is jelzi, lásd: D. 2,14,31 *Ulpianus: Pacisci contra edictum aedilium omnimodo licet, sive in ipso negotio venditionis gerendo convenisset sive postea*. JAKAB 2003, 36. p.

³⁵ D. 21,1,19,6.

³⁶ D. 21,1,48,1; D. 21,1,19,6. DONADIO, NUNZIA: *La tutela del compratore tra actiones aediliciae e actio empti*, Milano, 2004. 80–82. pp.; KASER – KNÜTEL 2014, 254. p.

³⁷ JAKAB ÉVA: *Az árleszállítás mértéke a szavatossági perben*. Jogtudományi Közlöny 2000/9, 327. p. Feltehetően a Kr. e. II. század végén vezette be az *aedilis*, lásd PÓLAY 1964, 53. és 56. p.

³⁸ HONSELL 1969, 69. p.

³⁹ Az *aedilis* előtti perlési határidők kérdéséhez részletesen lásd DELI GERGELY: *Az időtényező a kellék-szavatosság szabályozásában*. Miskolci Jogi Szemle 2008. 2. szám, 30–57. pp.

⁴⁰ JAKAB 1993, 81. p. Lásd a lentebbi jogesetet: D. 19,1,4 pr.

⁴¹ MANTHE 1976, 137. p.; JAKAB 1993, 81. p.; DONADIO 2004, 63. p.

A vevő keresete, az *actio empti* is rendelkezésére állt a hibás teljesítés miatti igényérvényesítésre a fenti jogorvoslati módokkal párhuzamosan.⁴² Ez a kereset is a vevő érdeksérelmére, azaz az *interessere* irányult,⁴³ de szubjektív jogalapú volt, azaz csak akkor volt megindítható, ha az eladó szándékosan, azaz tudva hibás árut adott el. Az eladó felelőssége a klasszikus kori kategorizálás szerint érdekelt adósként azonban már feltehetően kiterjedt nem csak a *dolusra*, hanem a *culpa latára* és a *culpa levisre*, azaz az átlagember gondosságának valamint a jó és gondos családapa gondosságának elhanyagolása miatti helytállásra is.⁴⁴

A következő jogeset, amely Paulusnak a Sabinushoz fűzött kommentárjából származik, a párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét rendkívül jól szemlélteti:

D. 19,1,4 pr. Paulus

Si servum mihi ignorant, sciens furem vel noxium esse, vendideris, quamvis duplam promiseris, teneris mihi ex empto, quanti mea intererit scisse, quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum antequam mihi quid abesset.

„Ha eladod nekem a rabszolgát, holott tudod, hogy tolvaj vagy *noxia* terheli, én viszont nem tudom ezt, jöllehet megígérted a *duplumot*, megindíthatom ellened a véte- li keresetet annyira, amennyi az érdeksérelmem abból eredően, hogy ezt tudnom kellett volna, mivel a *stipulatio* alapján nem perelhetlek be emiatt, mielőtt valamim hiányoznék.”

A *Digesta* 19. könyvének első tituluszában, az adásvételi jogban elhelyezett forrás Paulustól, a Kr. u. III. században tevékenykedő remekjogásztól származik. A jogesetben szereplő tényállás szerint az eladó elad a vevőnek egy rabszolgát tudva, hogy az tolvaj vagy noxális kötelezettséggel terhelt, és e hibák hiányára vonatkozóan külön garancia-*stipulatiót* is tesz. Az eladó tehát *sciens* a hiba tekintetében, azaz csalárdul, *dolo malo* adta el hibásan a rabszolgát.⁴⁵ A vevő előtt azonban e kellekhibák ismeretlenek. A kérdés az, hogy milyen jogorvoslattal élhetett a vevő ebben az esetben.

A jogeset megoldásához meg kell jegyezni, hogy a „*noxia* terheli”, azaz itt a *noxius* latin szó kettős értelemben fordítható: jelenti egyrészt azt, hogy idegen (harmadik) személy sértelmére elkövetett bűncselekmény miatt *noxia* terheli, másrészt „bűnöző hajlamú” is lehet a jelentése.⁴⁶ Itt – az aediliszi *edictum* szövegéből kiindulva – sokkal valószínűbb a „*noxia* terheli” jelentésvariáció.⁴⁷

A „jöllehet megígérted a *duplumot*” fordulat jelzi, hogy a felek a konszenzuális adásvétel mellett garancia-*stipulatiót* is kötöttek. A fordulat a *stipulatio duplae* alkalmazására utal, de ez nem jelenti azt, hogy az eladónak kellekhiba esetén is *duplumért* kel-

⁴² D. 19,1,6,8. DONADIO 2004, 203–204. pp.

⁴³ KASER – KNÜTEL 2014, 203. p.; ERNST 2013, 81. p.

⁴⁴ KASER – KNÜTEL 2014, 256. p.

⁴⁵ ZIMMERMANN 1996, 309. p. A *dolushoz* lásd még többek között: D. 21,1,1,10; D. 21,1,38,7.

⁴⁶ Finály Henrik: A latin nyelv szótára (<http://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi>). Vö. például D. 19,1,11,8, ahol *furtis noxisque solutum* szerepel, ami egyértelműen a noxális kötelelemre utal.

⁴⁷ Vö. D. 21,1,1,1.

lett volna helytállnia, mert ez esetben – a korábban említetteknek megfelelően – az *interessére* irányult az *actio ex stipulatu*.⁴⁸

Paulus válasza alapján a vevő megindíthatja a vételi keresetet az *interessére*. Az *actio ex stipulatu* ebben az esetben azért nem alkalmazható, mert az csak a hiba folytán bekövetkező konkrét kár esetén volt megindítható. Erről a forráshely ugyan nem tesz említést, de feltehető, hogy a vevő az *actio empti* helyett az *actio redhibitoria* vagy az *actio quanti minoris* jogorvoslati lehetőségével a határidők lejárta miatt nem élhetett. Az is elképzelhető továbbá, hogy a jogász csak az *actio empti* és az *actio ex stipulatu* közötti opcióra koncentrált.

A hibás teljesítésért fennálló eladói helytállás következő római jogtörténeti állomásként a klasszikus kor vége felé a *praetor* recipiálta saját *edictumába* és jogalkalmazásába az aediliszi kereseteket, és megadta azokat nem csak a rabszolgák és ígásbarmok, hanem minden dolog vétele esetén a piacokon kívüli adásvételek tekintetében is.⁴⁹ Természetesen az *actio empti* mint a vevő szubjektív jogalapú keresete továbbra is rendelkezésre állt a felróható magatartást tanúsító eladó felelősségre vonására.

Az aediliszi jogsegélyek és az *actio ex stipulatu* mellett az *actio empti* láthatóan a jogorvoslati lehetőségek színes palettáját képezte.⁵⁰ Mindez azt eredményezte, hogy gyakran a jogvitában véleményt nyújtó jogászoknak is nehéz lehetett eldönteni egy-egy hibás rabszolga adásvételével kapcsolatos, bonyolultabb jogesetet. Jó példa erre az alábbi *Digesta-fragmentum*:

D. 19,1,13,1 Ulpianus

Item qui furem vendidit aut fugitivum, si quidem sciens, praestare debet, quanti emptoris interfuit non decipi: si vero ignorans vendiderit, circa fugitivum quidem tenetur, quanti minoris empturus esset, si eum esse fugitivum scisset, circa furem non tenetur: differentiae ratio est, quod fugitivum quidem habere non licet et quasi evictionis nomine tenetur venditor, furem autem habere possumus.

„Ugyanúgy, aki tolvaj vagy szökött [rabszolgát] adott el, helytállással fog tartozni annyival, amennyi az eladó *interesséje*, hogy őt ne csalják meg. Ha [az eladó] erről nem tudva adná el [a rabszolgát], annyira kötelezik a szökött [rabszolga] tekintetében, amennyivel kevesebbet vett volna meg [a vevő], ha tudta volna, hogy az szökött; a tolvaj [rabszolga] tekintetében nem kötelezik. A különbségnek az az oka, hogy a [vevő] a szökött rabszolgát nem tudja [zavartalanul] a birtokában tartani, és az eladót *quasi evictio* címén kötelezik, a tolvajt azonban zavartalanul birtokolhatjuk.”

⁴⁸ KASER, MAX: *Das römisches Privatrecht. Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht*, München, 1971. 555. p.

⁴⁹ DONADIO 2004, 204. p.; DONADIO, NUNZIA: *Garanzia per i vizi della cosa e responsabilità contrattuale*, in: JAKAB, ÉVA – ERNST, WOLFGANG (szerk.): *Kaufen nach Römischem Recht*, Berlin, 2008. 67–68. pp.; KASER – KNÜTEL 2014, 257. p.

⁵⁰ JAKAB 1993, 81. p.; ZIMMERMANN 1996, 319. p.

A forráshely Ulpianusnak az *edictum*hoz fűzött kommentárjait tartalmazó művéből származik a Kr. u. III. századból. A jusztiniánuszi kompilátorok a *Digesta* adásvételi kezesetekről szóló könyvében helyezték el a rabszolga adásvételét tárgyaló jogesetet. Két tényállási variációt különíthetünk el, amelyekben belül ugyancsak két-két alváltozat különböztethető meg.

Az első tényállási variációban a vevő megvett egy *a) tolvaj*, illetve *b) szökött* rabszolgát az eladótól; az eladó tisztában volt azzal, hogy a rabszolga a hibákkal terhelt, tehát ezek tekintetében *sciens* volt.

A második variációban a vevő ugyancsak egy *a) tolvaj*, illetve *b) szökött* rabszolgát vett az eladótól, aki azonban ez esetben *ignorans* volt a hibák tekintetében.

Néhány megfontolás a két tényállási variáció elkülönített tárgyalása előtt indokoltnak látszik. A rabszolga mind tolvaj, mind szökött mivolta döntő jelentőséggel bíró tulajdonságok voltak a vevő vételi szándékát illetően.⁵¹ A rabszolga szökött voltát még az *aedilis* is felvette *edictum*ába a releváns kellékhibák katalógusába.⁵² A tolvaj rabszolga szintén többször feltűnik a *Digesta* 21. könyvében, bár nem az aedilisi hibakatalógus részeként.⁵³ Van azonban egy fontosabb különbség a két tulajdonság között: a *fugitivus* rabszolga e tulajdonsága érinthette a vevő birtokláshoz fűződő jogát, és ha emiatt a kellékhiba miatt elveszítette a rabszolgáját, akkor soha többé nem hasznosíthatta annak munkaerejét, szaktudását. Ha azonban a rabszolga tolvaj volt, az közvetlenül nem érintette a munkaképességét és a vevő birtokjogát. Ugyanis, még ha lopott is valamit a vevőtől (vagy annak „háza népétől”), vagy harmadik személytől, akkor is folyamatosan tovább tudta használni a rabszolgát a vevő; bár természetesen a hiba ekkor is fennállt. A két esetben az is hasonló, hogy egyik hibának sem kell ismétlődnie a vevőnél a kellékszavatossági igény érvényesítéséhez, hiszen a tolvaj nem biztos, hogy ismét lopni fog (nem szükségszerűen „tolvaj jellemű”), és a szökött sem biztos, hogy ismét szökni fog vagy szökni próbál majd. A *fugitivus*szal a *Digesta*ban a jogtudósok hosszan foglalkoznak,⁵⁴ a kortárs jogirodalomban pedig vita folyik a *fugitivus* megítéléséről. Az objektív megközelítés szerint „szökött” az a rabszolga, aki akár csak egyszer is megszökött, és e cselekedete miatt megbélyegzetten kezelik: ilyenkor az eladó azért állt helyt, amit a rabszolga a vétel előtt a múltban ténylegesen elkövetett.⁵⁵ A szubjektív megközelítés abból indul ki, hogy a szökevény rabszolga jellemhibás, és már a szökésre való hajlam is megalapozza a kellékhibát.⁵⁶ Az objektív megközelítés helytállóbbnak látszik, mert bár

⁵¹ Mindkettő előfordul az adásvételi okiratokban is, lásd többek között: FIRA III 87., 88., 89. és 132. számú okiratok. Vö. JAKAB 1993, 76–77. pp.; FINKENAUER 2010, 60–62. pp.; CAMODECA, 2000. 74–75. pp.

⁵² D. 21,1,1,1.

⁵³ Lásd például: D. 21,1,17,20 Ulpianus: *Si quis affirmaverit aliquid adesse servo nec adsit, vel abesse et adsit, ut puta si dixerit furem non esse et fur sit, si dixerit artificem esse et non sit: hi enim, quia quod adseveraverunt non praestant, adversus dictum promissum facere videntur*. Valamint: D. 21,1,19,1.

⁵⁴ D. 21,1,17 pr.-13. fragmentumok.

⁵⁵ JAKAB 2003, 39. p. és JAKAB 2013, 194–195. pp.

⁵⁶ GAMAUF, RICHARD: *Ad statum licet configere*, Frankfurt am Main, 1999. 110–111. pp. és GAMAUF, RICHARD: *Iudicium: Die Denunziation von flüchtigen Sklaven im Spiegel der römischen Jurisprudenz*, in: GAMAUF, RICHARD (szerk.): *Festschrift für Herbert Hausmaninger zum 70. Geburtstag*, Wien, 2006. 95–96. pp. Erre utal egyébként a következő fragmentum: D. 21,1,17 pr. Ulpianus: *Quid sit fugitivus, definit Ofilius: fugitivus est, qui extra domini domum fugae causa, quo se a domino celaret, mansit*. („Fugitivus az, aki szökési szándékkal a dominus házán kívül marad azért, hogy elrejtőzzön.”)

a tulajdonság egy múltbéli cselekményre utal, és ehhez kapcsolódik a rabszolga egyfajta megbélyegzettsége valamint az eladói helyzetállás, de nem biztos, hogy újra megszökik majd a rabszolga, azaz nem feltétlenül „szökevény jellemű”. Ennek megfelelően a „szökött” jelző helyzetállóbb a magyar fordításban.

A fenti jogeset első tényállási variációban a jogász nem tesz különbséget a két hiba között a jogkövetkezményeket illetően. Az eladó a vevőt szándékosan megtévesztve, a szökött illetve tolvaj mivoltáról tudva, *sciens* adta el a rabszolgát. A jogi probléma az, hogy vajon melyik keresettel és mit követelhetett a vevő.

Ulpianus válasza szerint a vételi kereset szubjektív jogalapja megállja a helyét, így az eladó *ex empto* felelős a dolózusan okozott kárért. A jogtudós megoldása szerint a vevő jogosult a teljes kárát, az *interessét* követelni, amely az eladó csalárd magatartásából fakadó érdeksérelme. Ez a megoldás több szempontból is helyzetállónak tűnik: egyrészt az adásvételi szerződés konszenzuális jellege és az annak a háttérben álló *bona fides* elve igazolja.⁵⁷ Másrészt – közvetve – levezethető ez az aediliszi *edictum* egyik jogpolitikai céljából, azaz a ravasz, fortélyos, csalárd kereskedői magatartás meggátolásából és az eladók által rászedett vevők védelmének alapgondolatából is.⁵⁸ Az *interesse* konkrét tartalmával kapcsolatban a jogeset *Digesta*-beli folytatását képező *fragmentum* nyújt eligazítást, amelyben Ulpianus úgy értékeli, hogy az *interessébe* sokféle kár beletartozhat. Példaként említi az abból fakadó vevői érdeksérelmet, hogy a szökött rábír más rabszolgákat a vele való szökésre, valamint azt a kárt is, ami a rabszolga tényleges lopási cselekményéből fakad.⁵⁹

A második tényállási variáció szerint az eladó úgy adta el a rabszolgát, hogy nem tudta, hogy az *a) tolvaj*, illetve *b) szökött*. Az *a) tolvaj* rabszolga esetén lehetett-e ezen magatartásának valamilyen jogkövetkezménye, és ha igen, akkor mit lehetett követelni az eladótól annak fényében, hogy a kellékhibat illetően *ignorans* volt? A korábban említetteknek megfelelően a fenti két tulajdonság egy lényeges pontban különbözik egymástól: a *fuga* ediktális hiba, míg a rabszolga tolvaj volta nem az. Ennek megfelelően az *a)* esetben Ulpianus is úgy dönt, hogy a tolvaj rabszolga tekintetében *ignorans* eladó nem felel, tőle semmi sem követelhető a vételi keresettel.

Nem zárható azonban ki ez esetben az aediliszi objektív jogalapú jogorvoslatok lehetőségét az eladó kijelentéseivel és formátlan ígéreteivel összefüggésben. Ha a felek a konszenzuális vétel mellett *dicta et promissa* formájában kikötötték, hogy a rabszolga nem tolvaj, akkor a vevő ebben az esetben is élhet az aediliszi keresetekkel, hiszen az

⁵⁷ FÖLDI 2001, 16. p. A szándékos, dolózus magatartás eleve ellentétes a konszenzuális szerződések alapelveivel, a *bona fides*szel, hiszen ez utóbbi eleve feltételezte a jóhiszemű szerződéses magatartást, lásd MOLNÁR 1994, 46. p., 50. p. 83. lj. és 53. p. Valaminek a tudatos elhallgatása pedig értelemszerűen szándékos magatartásnak minősült, lásd például: D. 18,1,66,1; D. 40,12,14,2; illetve D. 18,1,43,2; MOLNÁR 1994, 100. p.

⁵⁸ D. 21,1,1,2 Ulpianus: *...ut occurratur fallaciis vendentium et emptoribus succurratur, quicumque decepti a venditoribus fuerint... Vö. D. 19,1,11,1 Ulpianus (... cum enim sit bonae fidei iudicium) és D. 19,1,6,8 Pomponius (... dolum malum eo iudicio aestimari oportet, ut id, quod praestaturum se esse pollicitus sit venditor emptori, praestari oporteat).*

⁵⁹ D. 19,1,13,2: *Quod autem diximus " quanti emptoris interfuit non decipi", multa continet, et si alios secum sollicitavit ut fugerent, vel res quasdam abstulit. KASER – KNÜTEL 2014, 256. p.; HONSELL 1969, 74. p.*

szintén megalapozta az eladó aediliszi helytállását.⁶⁰ Ulpianusnak az aediliszi *edictum*hoz fűzött kommentárja szerint ugyanis az eladó akkor is felel, ha nem tud a hibákról. Úgy véli, hogy ebben nincs semmi méltánytalan, mert az eladó megbizonyosodhatna az eladásra szánt áru tulajdonságairól, ezen kívül semmilyen esetben sem a vevő dolga, hogy kiderítse, hogy az eladó magatartása az *ignorantiából* vagy a csalárd üzleti gyakorlatából fakad-e.⁶¹ Bár a rabszolga tolvaj volta nem képezte az aediliszi taxatív hibakatalógus részét, de ha az eladó *dictum promissum* formájában megígérte, hogy a rabszolga nem tolvaj vagy nem tolvaj természetű, akkor a vevő követelhetette az elállást az *actio redhibitoriával*, vagy a vételárcsökkentést az *actio quanti minorisszal*.⁶² Ulpianus a következő fragmentumban is így érvel:

D. 19,1,13,3

Quid tamen si ignoravit quidem furem esse, adseveravit autem bonae frugi et fidum et caro vendidit? videamus, an ex empto teneatur. et putem teneri. atqui ignoravit: sed non debuit facile quae ignorabat adseverare. inter hunc igitur et qui scit praemonere debuit furem esse, hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.

„Ha pedig [az eladó] nem is tudta ugyan, hogy a [rabszolga] tolvaj, de azt állította, hogy becsületes és hűséges és [ezért] drágán adta el. Megfontoljuk, hogy [az eladó] kötelezik-e *ex empto*. És én úgy vélem, hogy kötelezik. Pedig [az eladó] nem ismerte [a hibát], de nem szabad könnyelműen állítani [olyan dolgokat], amiket [az eladó maga] nem ismert. Tehát e között és [azon személy] között, aki tudta a hibát és hallgatott, nincs nagy különbség, ugyanis [aki tudja], annak meg kellett mondania előre, hogy [a rabszolga] tolvaj; itt nem kellett könnyelműnek lenni a meggondolatlan ár-szabáshoz.”

Az eladó e forrás alapján tehát *ex empto* felelt akkor is, ha nem tudott arról, hogy a rabszolga tolvaj, de kijelentette, hogy a rabszolga becsületes és hűséges, habár nem ígérte kifejezetten, hogy nem tolvaj. Ennek az az oka, hogy a jogász értékítélete szerint az ilyen eladó csak nagyon kicsiben különbözik a csalárd eladótól: tartózkodnia kellett volna a rabszolgára vonatkozó meggondolatlan, gondatlan kijelentésektől. Úgy vélem, hogy ilyen esetben az eladó tulajdonképpen nem tekinthető jóhiszemű *ignorans*nak, hanem bizonyos fokú *culpa* terheli, mert az elvárható gondosságot nem tanúsította a kijelentései alkalmával.

A *b)* tényállási alvariációban szereplő *fugitivus* rabszolga *ignorans* eladójának kérdése problematikusabb az előző esetnél. A jogi probléma ugyanaz: lehet-e jogkövetkezménye, és ha igen, akkor mit követelhet a vevő, ha az eladó nem tudott a rabszolga

⁶⁰ Vö. többek között: D. 21,1,1,1; D. 21,1,19,2. Lásd DONADIO 2004, 157–158. pp.; ZIMMERMANN 1996, 315–316. pp.; JAKAB 2013, 195–196. pp.

⁶¹ D. 21,1,1,2 Ulpianus: „...*dummodo sciamus venditorem, etiamsi ignoravit ea quae aediles praestari iubent, tamen teneri debere. nec est hoc iniquum: potuit enim ea nota habere venditor: neque enim interest emptoris, cur fallatur, ignorantia venditoris an calliditate.*”

⁶² Vö. D. 21,1,19,6.

szökött voltáról? A *fugitivus* fogalmának fent említett objektív megközelítése szerint nem számít, hogy hányszor szökött vagy akart elszökni urától a rabszolga, ha akár csak egyszer is megpróbálta, akkor már szököttnek tekintendő.⁶³

Ulpianus úgy véli, hogy az *ignorans* eladó ebben az esetben azért felel, amennyivel kevesebbet adott volna vételárként a vevő a rabszolgáért, ha tudta volna annak szökött voltát. A jogalap itt is nyilvánvalóan objektív, független az eladó tudati állapotától. Az *actio empti* azonban eredetileg szubjektív jogalapú, ennek ellenére a jogász mégis odaítéli a keresetet olyan követelésre, amely ténylegesen az objektív jogalapú aediliszi *actio quanti minoris*-nak felel meg. A kérdés az, hogy mi igazolhatja ezt az álláspontot.

Ulpianus a tolvaj és a szökött rabszolga kellékhibái közötti feltétlenül szükséges megkülönböztetésből indul ki az indoklásakor. Szerinte a szökött rabszolga esetén potenciális veszélyben van a vevő birtokláshoz fűződő joga,⁶⁴ és ezért úgy véli, hogy az eladó olyan módon tartozik helytállni, mintha *evictio*-ért felelne. Ez utóbbi először ide nem illő megállapításnak tűnhet, de érdemes megfontolni, hogy *evictio*-ért való helytállás esetén valóban ugyanez a helyzet. Hiszen itt is a rabszolga eredeti tulajdonosa végső soron elperelheti azt a vevőtől: eljárásjogilag a két szituáció nagyon hasonló.⁶⁵ Egy Neratiustól származó fragmentum is Ulpianus fenti megoldását támasztja alá: eszerint az eladónak felelnie kell a vevővel szemben azért, ha a rabszolga szökött, akkor is, ha az eladó erről a tulajdonságáról nem tudva adja azt el.⁶⁶

Az Ulpianus által javasoltak szerint a per tárgya az *actio quanti minoris* céljának megfelelő vételárleszállítás az *actio empti*-be „bújtatva”, mondhatni *quasi actio quanti minoris*-ról van szó. Ha azt az érvet mérlegeljük, miszerint a szökött rabszolga a vevő birtokláshoz illetve tulajdonhoz fűződő jogát veszélyezteti, ráadásul egy aediliszi kellékhibáról van szó, akkor megindokolható a megoldás azzal, hogy a rendes *actio quanti minoris*-re irányadó rövid határidő megakadályozhatná a jogérvényesítést.⁶⁷ Azt is fontolóra kell venni, hogy ha a vevő tudta volna a hibát, és mégis megvette volna a rabszolgát, akkor a hibás, szökött rabszolga piaci vagy kialakított vételárát fizette volna meg érte. Ezért, az érdeksérelme, az *interesse* ebben az esetben valóban a hibátlan és a hibás rabszolga vételára közötti különbség lehet.⁶⁸

Más azonban a helyzet, ha a rabszolga nem szökik meg ismét, illetve nem perlik el azt a vevőtől. Ilyen esetben a szökött és a tolvaj mint tulajdonságok nem különböznek: sem tényleges kára és sem tényleges érdeksérelme nincs a vevőnek.⁶⁹ Ennek fényében úgy vélem, hogy különbséget kell tenni az olyan esetek között, amelyekben a rabszolga

⁶³ Vö. JAKAB 2003, 39. p. és JAKAB 2013, 194–195. pp.

⁶⁴ „...*fugitivum quidem habere non licet*...”.

⁶⁵ Lásd ehhez: JAKAB 2003, 39. p.

⁶⁶ D. 19,1,11,8 Ulpianus: *Idem neratius, etiamsi alienum servum vendideris, furtis noxisque solutum praestare te debere ab omnibus receptum ait et ex empto actionem esse, ut habere licere emptori caveatur, sed et ut tradatur ei possessio.*

⁶⁷ WACKE, ANDREAS: *Die Menschenwürde von Sklaven im Spiegel des Umgehungsgeschäfts nach Sextus Pedius. Si alii rei homo accedat und D. 21,1,44 pr.*, in: SCHERMAIER, MARTIN J. – RAINER, J. MICHAEL – WINKEL, LAURENS C. (szerk.): *Jurisprudentia universalis. Festschrift für Theo Mayer-Maly*, Köln – Weimar – Wien, 2002. 824. p.; JAKAB 2003, 41. p.; DONADIO 2004, 174. p.

⁶⁸ D. 19,1,13 pr. KASER – KNÜTEL 2014, 254–255. pp.

⁶⁹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a vételárát illetően mégis felmerül érdeksérelme, mert az áru hibás, ezért az eladó valószínűleg többet kapott érte, mint amennyit ért.

megszökik a vevőtől vagy azt elperlik tőle, illetve amelyekben egyik sem következik be. Az utóbbi esetben a birtoklás joga nem sérül, ezért ilyenkor a tolvaj rabszolga esetével megegyező megoldás látszik méltányosnak, azaz, hogy az *ignorans* eladó nem felel. Közvetett érdeksérem azonban megjelenik a vevő oldalán abban, hogy potenciálisan még mindig fennáll a veszélye a szökött rabszolga elvesztésének, a tolvaj esetén pedig bármely házi vagy akár idegen vagyontárgy eltulajdonításának. Ez a közvetett érdeksérem mutatja, hogy a rabszolga tulajdonságaival kapcsolatban milyen gondosság lenne elvárható az eladótól: meg kellene bizonyosodnia a tulajdonságokról. Ennek fényében az eladó nem tudása a hibákról értékelhető *negligentiának* is, és mint ilyen az eladó a klasszikus kori jogi értékelésnek megfelelően a *culpáért*, az elvárható gondosság elmulasztásáért is felelősségre vonható a vételi keresettel.

A jogeset és annak elemzése azt igyekezett bemutatni, hogy a hibás teljesítésből eredő jogkövetkezmények mennyire összefonódva jelentek meg a klasszikus kori joggyakorlatban. Látható, hogy a kifejezett, *stipulatiós* vagy akár a formátlan eladói ígéretnek (*dicta et promissa*) is mekkora jelentősége volt, és az objektív, felróhatóságtól független, valamint a szubjektív, felróhatóságon alapuló jogkövetkezmények közötti különbségtétel milyen kifinomult jogértelmezést igénylő kérdéskör volt.

Ugyanezt a problémakört érinti a következő jogeset, amely igásállatok illetve épületfák adásvételéről szól. Jól prezentálja azt, hogy a *praetor* kiterjesztette az eladó objektív helytállását *dolus* és *dictum* esetén bármely dolog bárhol, azaz nem csak a piacon lebonyolódó adásvételére.⁷⁰ A jogeset több ponton is kapcsolódik az előzőhöz, többek között ezért szerepel az előző jogesetet tartalmazó bekezdés *principiumaként* a Digestában:

D. 19,1,13 pr. Ulpianus

Iulianus libro quinto decimo inter eum, qui sciens quid aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto: ait enim, qui pecus morbosum aut tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione praestaturum, quanto minoris essem empturus, si id ita esse scissem: si vero sciens reticuit et emptorem decipit, omnia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit, praestaturum ei: sive igitur aedes vitio tigni corruerunt, aedium aestimationem, sive pecora contagione morborum pectoris perierunt, quod interfrui idonea venisse erit praestandum.

„Iulianus 15. könyvében a vételi kereset alapján történő elítélésnél különbséget tesz, hogy valaki tudva adott el hibás dolgot vagy a hibáról nem tudva tette ezt. Azt mondja ugyanis, ha valaki beteg marhát vagy hibás épületfát adott el, ha nem tudva tette, csak annyit kell teljesítenie a vételi kereset alapján, amennyivel kevesebbet vettem volna meg a dolgot, ha valódi állapotát ismertem volna. Ha azonban az eladó tudott a hibáról, de elhallgatta és becsapta a vevőt, akkor minden olyan kárért felel a vevő fele, amely a vevőt érte ebből a vételből kifolyólag. Ha tehát az épületfa hibája miatt a ház összeomlott, a ház becsértékét, ha pedig a nyája elpusztult a beteg marha

⁷⁰ DONADIO 2004, 7. és 203–204. pp.

által okozott fertőzés folytán, annyit kell szolgáltatni, amennyi a vevő érdeksérelme abból, hogy az eladó nem megfelelő marhát adott el.”

A jogesetben két tényállási variáció szerepel, amelyeket az eladó felróható magatartása (*sciens*) különböztet meg egymástól a jogkövetkezmények tekintetében. Az első tényállási variációban az eladó a kellékhibáról nem tudva (*ignorans*) (a) beteg, azaz kellékhibás marhát, illetve (b) hibás épületfát adott el a vevőnek. A jogi probléma lényegében megegyezik az előző jogesetben tárgyaltakkal: ha az eladó *ignorans* a kellékhibák tekintetében, akkor felelősségre vonható-e a vételi keresettel?⁷¹

Ulpianus mindenféle indokolás nélkül úgy véli, hogy megindítható a vételi kereset, és a vevő annyit követelhet, amennyivel kevesebbért vette volna meg a marhát illetve az épületfát, ha tudott volna azok hibás voltáról a vétel megkötésekor. Itt is, mint a fenti esetben, valójában az árleszállítási igény jogkövetkezményével állunk szemben, a jogász ezt felelteti meg a vevő *interesséjének*.⁷²

A második tényállási variációban az eladó magatartása felróható: a kellékhibáról tudva adta el a beteg marhát, illetve a hibás épületfát a vevőnek, azaz rosszhiszeműen járt el. Az egyértelmű, hogy felelősségre vonható a vételi keresettel, a jogi probléma inkább a követelés összecszerúségében áll ebben az esetben. A jogász megoldása alapján minden olyan kárért felelősséggel tartozik az eladó, amely a hibás áru megvételének következményeként keletkezett. Így nem csak a dologban beálló károk, hanem a hiba folytán más vagyontárgyban bekövetkező károkért is felelt. A utóbbihoz tartozhat például a hibás épületfa esetén az, ha a fa hibája miatt a ház, amelyet abból építettek, összeomlott: ilyenkor az eladó a ház becsértékét kell, hogy megtérítse a jogász szerint. A marha betegsége következményként okozhatta az egész nyáj elpusztulását is, ezért a fentiek szerint ebben az esetben a vevő követelhet akár a teljes csorda értékét is.⁷³

Látható, hogy az objektív helytállás esetén a vevő kevesebbet követelhetett, mint az eladó csalárd magatartása esetén, azonban az előbbinél könnyebben érvényesíthette igényét, mert nem kellett bizonyítania az eladó felróhatóságát. A második esetben az *interesse* tartalma jóval tovább terjedt, az igényérvényesítést azonban megnehezítette a vevőre háruló bizonyítási teher a felróhatóságra vonatkozóan.⁷⁴ Hasonló ez a hatályos jogban is. Az adásvétel hibás teljesítése esetén a kontinentális jogrendszerekben, többek között a német, az osztrák, a svájci és a magyar magánjogban is fennmaradt az objektív és szubjektív jogorvoslati lehetőségek párhuzamossága.⁷⁵ Ez kiváló példája annak, hogy a római jogban kialakított elvek és jogpolitikai célkitűzések korokon átívelve ma is éreztetik hatásukat a modern magánjogi szabályozásban.

⁷¹ MANTHE 1976, 135. p.; JAKAB 2003, 46. p.; ERNST 2013, 81. p.

⁷² JAKAB 2003, 46. p.; KASER – KNÜTEL 2014, 252. p.

⁷³ JAKAB 2003, 46–47. pp.; ZIMMERMANN 1996, 309–310. pp.

⁷⁴ MANTHE 1976, 145. p.

⁷⁵ Lásd részletesen: NAGY ÉVA: A vevő-fogyasztó tradicionális jogai ingó adásvétel hibás teljesítése esetén (doktori értekezés), Szeged, 2014. 216–242., 275., 293–302. és 320–330. pp.